

A MAGYAR GAZDASÁG TARTÓSAN FENNTARTHATÓ NÖVEKEDÉSI ÉS EGYENSÚLYI PÁLYÁRA ÁLLÍTÁSÁNAK KÖVETELMÉNYEI

Hoós János

a közgazdaságtudomány doktora, egyetemi tanár,
Budapesti Corvinus Egyetem Közzolgálati Tanszék
janos.hoos@uni-corvinus.hu

A magyar gazdaság növekedési és egyensúlyi állapotáról

A magyar gazdaság növekedése viszonylag dinamikus. Ez azonban nemzetközi mércével mérve is magas ikerdeficit – fizetési mérleg és államháztartási deficit – mellett valósult meg. A növekvő kettős deficit természetes velejárója az államadósság bővülése, az ország mind nagyobb mértékű eladósodottsága, az ország növekvő ráutaltsága a hitelezőkre, mindenekelőtt a külföldi hitelezőkre.

A GDP 60 %-át meghaladó adósságállomány és a magas kamatfelárak tetemesen megnövelik az ország adósságszolgálati kötelezettségét és a költségvetés kamatkiadásait is. A központi költségvetés kamatkiadásai 2006-ban meghaladták a 800 milliárd forintot, ami a GDP több mint 3 %-a. E teher nagyságát az is jól mutatja, hogy közel 200 milliárd forinttal több, mint amennyit a költségvetés szociális támogatásokra és térítésekre fordít, és nagyságrendileg azonos azzal az összeggel, amit a gazdálkodó szervezetek társasági adó és egyéb címen befizetnek a költségvetésbe.

Az ilyen nagyságrendű forráskivonás rendkívüli mértékben megnehezíti az ország egészségügyi, oktatási és nyugdíjrendszerében meglévő súlyos, alulfinanszírozottsághoz kötődő problémáinak megoldását.

A magyar gazdaság egyensúlyi helyzete több politikai és gazdasági tényező együttes hatásának eredője, és e tényezők összefüggő komplex rendszert alkotnak. Sajátosságuk, hogy erőteljesen kötődnek az ország tizenöt évvel ezelőtt lezajlott politikai és gazdasági rendszerváltásához, így a jelenlegi egyensúlytalansági állapotban is érdemben tetten érhető a viszonylag távoli múlt hatása. Két fő tényezőre kell utalni:

- a rendszerváltást kísérő átalakulási, transzformációs gazdasági recesszió okozta veszteségekre, valamint
- a rendszerváltás során kialakított politikai döntési mechanizmusra.

Az ország gazdaságán mély sebeket ütött az átalakulási recesszió. A transzformációs recesszió, válság során a GDP közel egy negyedével zsugorodott. A magyar gazdaságban jelentős a feszültség az örökölt és az alapvető

en ma is indokoltnak tekinthető szociálpolitikai elkötelezettségek, továbbá a gazdaság nemzetközi versenyképessége igényelte állami költségvetés által is finanszírozandó infrastrukturális fejlesztési igények, valamint az ország forrásteremtő (GDP-t termelő) képessége, illetve a vállalkozások közteherviselő képessége között. Ez önmagában megnehezíti a gazdaságpolitika számára a kiegyensúlyozott növekedés biztosítását. A gazdaságpolitikát az ez irányú racionális döntéseinek meghozatalában rendkívülien hátráltatja az a politikai döntési mechanizmus is, ami az ún. tárgyalásos rendszerváltás során lett kialakítva, és alapvető elemeiben azóta is változatlan.

A magyar politikai döntési rendszer súlyos problémák által terhelt. Mindennek legmeggyőzőbb kifejezője, hogy a rendszerváltást követő több mint tizenöt évben sorra politikai indíttatású választási költségvetések készültek, függetlenül attól, hogy milyen párt, illetve pártok voltak hatalmon, és e költségvetések mindenkor letérítették a magyar gazdaságot a tartósan fenntartható egyensúlyi növekedési pályáról.

A gazdaság tartósan fenntartható egyensúlyi pályára állítása egyaránt függ külső és belső tényezőktől, amelyek egy része az ország számára objektív adottság és kényszerű alkalmazkodást igényel, másik része a magyar politikai döntési mechanizmus szerint minősített parlamenti többségi szavazatot igénylő döntéstől függ, aminek az elérése ugyancsak nem egyszerű feladat.

Az intézkedések között nyilvánvalóan egyaránt kell hogy legyenek a költségvetés bevételeit növelők és a költségvetés kiadásait csökkentők, mivel az említett nagyságrendű megtakarítást csak bevétel növelésével és csak kiadáscsökkentéssel nem lehet elérni. Az a jogos igény is felmerül, hogy az intézkedések

lehetőleg ne gyengítsék a gazdaság versenyképességét, hatékonyságát, ellenkezőleg: azt is javítsák.

Az állambháztartás bevételeit legközvetlenebbül és leggyorsabban az adók emelésével lehet elérni. A bevételek nyilván növelhetők az adóalapok – vállalati profitok és foglalkoztatott munkaerő – bővülésével, ez azonban időigényes, illetve forrásmegelőlegezést, beruházást és fejlesztést igényel. Emiatt a lehetséges intézkedések köréből az adóemelést nem lehet kizárni. A kiadási oldalon kell a legjelentősebb egyensúlyjavító intézkedéseket tenni. Ezt nehezíti, hogy folytatni kell a család- és lakástámogatások csökkentését, és jelentős feszültség alakult ki a társadalombiztosításon belül: miközben a nyugdíjkifizetések több százmilliárd forinttal nőttek, az egészségügyre fordított állami kiadások ugyancsak több százmilliárd forinttal csökkentek, aminek hatásaként az egészségügy a Bokros-csomag óta folyamatosan alulfinanszírozott. Így az egészségügy javára indokolt forrásátcsoportosítási igény merül fel.

Az esetleges járadékkulcs-emelés mellett szóba jöhet a nyugdíjemelések elhalasztása is mint egy intézkedési lehetőség. Az egészségügyben az alulfinanszírozottság további fenntartása mellett a költségek egy részének a betegekre történő áthárításával, az egészségügy finanszírozásának bizonyos mértékű magánosításával lehet a kiadásokat csökkenteni. Az utóbbiakat szolgálhatja a vény- és orvoslátogatási díj bevezetése, a magánbiztosítói hálózat kiépítése. Az oktatásban – amely terület szintén alulfinanszírozott – a tandíjak ismételt bevezetése jelenthet érdemi pénzügyi pozíciójavulást.

A központi költségvetés legnagyobb kiadási tételei a központi költségvetési szervek kiadásai, a helyi önkormányzatok támogatók

sa, valamint nyugdíj és az egészségügy. Nyilvánvalóan az itt elért megtakarításokkal lehetne az egyensúlyt leginkább javítani. Ezek a megtakarítások pedig – mivel a magyar gazdaság az adott nyugdíj-, egészségügyi, de oktatási elvárásokhoz és az ország stratégiai érdekei szempontjából jogos igényekhez képest abszolút forráshiányos – relatíve és esetenként abszolúte is szükségszerűen jelentősen csökkentik az e területekre alokált állami forrásokat. Így egyszerűen *nem jut elég pénz arra, hogy az orvostudomány adta gyógyítási lehetőségeket minden rászorult számára teljeskörűen biztosítani lehessen.* Ahogy a Világbank egyik tanulmányában, talán túlzot- tan is őszintén fogalmazott, a magyaroknak esetenként idő előtt meg kell halniuk, mert nincs mód az egyébként rendelkezésre álló gyógyítási szolgáltatásokat finanszírozni. Lényegében értelemszerűen ugyanez elmondható az oktatás területére is, e forráshiány miatt *sok fiatal tehetsége marad kihasználatlanul és vész el a nemzet számára,* mivel oktatási, képzési költségeiket nem lehet finanszírozni.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az egészségügy és az oktatás tartós egyensúlyi okokból kényszerű alulfinanszírozottsága visszavetheti a magyar emberi erőforrások, a *human capital* fejlesztését, ami hosszabb távon jelent stratégiai hátrányt, mivel végső ki- hatásában az ország gazdaságának más orszá- gokhoz mért nemzetközi versenyképességét rontja. A mai globalizált világgazdaságban ez súlyos hátrányt jelenthet, annál is inkább, mert – egyéb, speciális előnyöket biztosító, különösen természeti (energia, nyersanyag) erőforrásaink nem lévén – az emberi erőfor- rások azok, amelyek reális esélyt adnak Ma- gyarországnak a világ élvonalába történő fel- zárkózáshoz. Ez a körülmény felértékeli a tartós egyensúlyi pályára állásból, az állam-

adósság elfogadható szintre történő csökken- téséből adódó előnyöket. Ebben az esetben ugyanis érdemben lehetne mérsékelni a ma már évi ezer milliárd forint nagyságrendű adósságszolgálati terheket, azaz évente forint százmilliárdokkal lehetne támogatni az ország stratégiai versenyképességét szolgáló fejleszté- seket. Megszűnne az a rendkívül hátrányos helyzet, hogy éppen e fejlesztésektől kell száz- milliárd forint nagyságrendű erőforrásokat elvonni az adósságszolgálat finanszírozásához. Tehát elkerülhetetlenül egyensúlyt javító, korrekciós intézkedéseket kell tenni.

Korrekciós intézkedések

Az előbbiekkal kapcsolatban elkerülhetetlenül felmerül a következő, megválaszolást igényelő kérdés. Mi a garancia arra, hogy a politikai döntési mechanizmus megváltozta- tása nélkül *a magyar gazdaság tartósan a fenntartható növekedési és egyensúlyi pályára állítható?* Az elmúlt több mint tizenöt év ta- pasztalata alapján azt kell mondani, hogy *e döntési rendszer megváltoztatása nélkül erre nincs kellő garancia.* Eljött az ideje a rendszer- váltás során kialakított és alapjaiban ma is élő politikai döntési rendszer megváltoztatására, és az eddig szerzett tapasztalatok alapján a mai hazai és nemzetközi viszonyokhoz, új körülményekhez történő hozzáigazításához. E rendszernek az 1989–1991-ben kialakított jellemzői – például a hatalmon lévő kormány- zás stabilitásának biztosítása –, amelyek vi- szonylag jól szolgálták a békés rendszerváltást, ma már inkább szolgálgják a politikusok egyé- ni érdekeit, mint a társadalomét.

A változtatásoknak viszonylag széles ská- lája adódik: a választási törvény módosításá- tól kezdve a civil szervezetek fejlesztésén, na- gyobb érdekérvényesítő képességének növe- lésén, a lobbytevékenység törvényi szabályo-

zásán, a pártok átláthatóbb finanszírozásán keresztül a választók objektívebb és hitelesebb tájékoztatásáig, a valóban független közszolgálati média, rádió és tévé megeremtéséig. Ezek közül azokat célszerű kiemelni, amelyek leginkább elősegíthetik a magyar gazdaság tartósan fenntartható növekedési és egyensúlyi pályán tartását.

1. *A választási rendszer és törvény módosítása.* Magyarország rendelkezik a világ egyik legbonyolultabb választási rendszerével. E rendszer a nagy pártoknak kedvez, azokat központi pozícióba juttatja a kis pártok terhére, mivel ezek szavazata, ha nem érik el az 5 %-os küszöböt, elvész, illetőleg szétosztódik a nagyobb, a parlamentbe bejutott pártok között. A listákon történő parlamentbe kerülés viszonylagos nagy szerepe pedig azt jelenti, hogy megnő a nagy pártok központjainak, azok vezetői, a kormányfővel különösen szoros érdekkapcsolatba lévő elitjeinek a befolyása azáltal, hogy ezek határozzák meg a listák összetételét.

A választási rendszer jelzett problémái alapján racionálisnak tűnnek a következő változtatások:

- az egyéni választókerületből bekerülő képviselők százalékos arányának növelése,
- az így megmaradó parlamenti helyekre csak országos lista alapján jelölni képviselőket, azaz a területi listák megszüntetése, ezzel együtt a jelenlegi parlamenti létszám csökkentése,
- az 5 %-os parlamenti küszöb csökkentése.

Ezek a változtatások a választott politikusok, törvényhozó és a választó polgárok között közvetlenebb kapcsolat kiépülését eredményezhetnék, és nagyobb esélyt adhatnának a kisebb pártok parlamentbe kerüléséhez is. Ez enyhíthetné a választott politikusok választóktól való elidegenedését, a rendszer kevésbé

lenne részrehajló a nagy pártok iránt, és erősödne a választási rendszer demokratizmusa is.

2. *A miniszterelnököt elszámoltatandóbbá, felelősségre vonhatóbbá kellene tenni.* Ennek egyik módja az lehet, ha megkönnyítik az ellene irányuló bizalmatlansági indítvány benyújtását. A választási rendszer előbbiekben javasolt változásai már önmagukban is nagyobb kontrollt biztosítanak a szavazóknak a parlament tagjai felett. A választókerületekben közvetlenül megválasztott képviselők aránya és feltehetően a száma is növekedne a parlamentben. Ezek a képviselők sokkal érzékenyebbek lennének az adott szavazókörzet polgárainak érdekei, problémái iránt. A parlamenti küszöb csökkentésével a kisebb pártok befolyása is nőhetne. Mindezek a változások együttesen felértékelnék a bizalmatlansági indítványt mint a végrehajtó hatalom feletti ellenőrzés egyik igazi eszközét; különösen akkor, ha a miniszterelnök politikája a képviselők és a kisebb pártok alapvető érdekeit és értékrendjét veszélyeztetik. Ilyen helyzetben még azok a képviselők is, akik a hatalmon lévő párthoz tartoznak, támogatnák a miniszterelnök ellen benyújtott bizalmatlansági indítványt, mivel közvetlenül választottak lévén nagyobb mértékben felelősségre vonhatók, elszámoltathatók választóik által, és egyidejűleg a pártjaik vezetőségei irányába is nagyobb szabadsággal rendelkeznek. Ebben az esetben az ellenzéki pártok szavazatainak számát növelhetnék azok a szavazatok is, amelyek az uralkodó párt vagy pártok képviselőitől származnának, és így együttesen elégséges többség alakulhatna ki a bizalmatlansági indítvány elfogadásához.

3. *Megfontolandó változás lehet az is, hogy a köztársasági elnök lehetőséget kap bizalmatlansági indítvány benyújtására a miniszterelnökkel szemben.* Ezt akkor tenné meg, ha úgy ítélné meg,

hogyan az ország politikai és gazdasági helyzete súlyosan megromlott a miniszterelnök politikája következtében. Magyarországon az elnöki hatalom gyenge.

4. *Az országos parlamenti és helyhatósági választások jobb időzítése érdemben javíthatna a politikai döntési mechanizmus hatékonyságán.* Jelenleg az országos parlamenti és a helyhatósági választások ugyanazon évben történnek, az utóbbiak pár hónappal követik az előbbieket. Ez két okból is problémát okoz. Egyfelől kitolódik, hosszúra nyúlik a választási, a kampányidőszak, ami késlelteti és megnehezíti a szükség szerint meghozandó egyensúlyt javító korrekciós intézkedéseket. Másfelől mivel rövid időszak telik el a két választás között, nem áll rendelkezésre elég idő a nyertes párt, illetve a koalíció politikája hatékonyságának megítélésére.

E változtatások szinte mindegyike olyan parlamenti törvényeket igényel, amelyeket csak kétharmados parlamenti többséggel lehet meghozni. Ugyanakkor a legnagyobb, a többséget biztosítani képes pártok a legfőbb haszonélvezői a jelenleg funkcionáló politikai

döntési rendszernek; ezért e pártok ellenzői e változásoknak, vagy legalábbis csak minimális eltökéltséggel támogatják azok megtételét. Ez jelentheti a legnagyobb akadályt a politikai döntési rendszer továbbfejlesztésének. A választópolgárok túlnyomó többsége ugyanakkor híve a változásoknak. Ezért hosszabb távon valószínű, hogy a nagy pártok ezeket nem tudják megakadályozni, de rövid távon késleltethetik megtételüket.

Mindent egybevetve: *a magyar politikai döntési rendszer fejlesztése elkerülhetetlenül be fog következni, de ez egy hosszabb távú folyamat lesz. Ameddig ez nem következik be, mindig fennáll a veszélye annak, hogy a gazdaság ismétleten letér a tartósan fenntartható növekedési és egyensúlyi pályáról,* és a magyar gazdaságnak és társadalomnak viszonylag nagy árat kell fizetnie magas kamatfelárak és adósságszolgálat formájában azért, hogy a kockázatos egyensúlytalanság, ikerdeficit akut válsághelyzetet ne alakítson ki.

Kulcsszavak: *egyensúly; fenntartható növekedés; politikai rendszer*

IRODALOM

Ágh, Attila (1994): The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe. *Journal of Theoretical Politics*. 6, 2, 217–238.

Bartlett, David L. (1997): *The Political Economy of Dual Transformations. Market Reform and Democratization in Hungary*, Univ. of Michigan Press, Ann Arbor

Hoós, János – Malmström, Li (2001): Multinational Companies and Their Role in East-Central Europe. *EMERGO. Journal of Transforming Economies and Societies*. 5, 3

SAPRIN (2001): *Civil Organizations on the Hungarian Economic and Social Change*. SAPRIN. Hungarian National Steering Committee, Budapest